

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929, σε συνδυασμό με τις πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές που είχαν συντελεστεί στην κοινωνία του μεσοπολέμου, προετοίμασαν τη γενιά, που σήκωσε στις πλάτες της το βάρος του πολέμου και της κατοχής. Η εκπαίδευση έπαιξε καταλυτικό ρόλο και στην προσπάθεια των γυναικών να ορίσουν τη ζωή τους, να πάψουν να ζουν περιορισμένες στα σπίτια τους και να διεκδικήσουν τη θέση τους στην ανοιχτή κοινωνία. Η μορφωμένη γυναίκα ταυτίστηκε με την αγωνίστρια⁹⁸.

Από το 1929 έως το 1964, που έχουμε την επόμενη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, οι πολιτικές εξελίξεις επηρεάζουν την εκπαίδευση, όπως συμβαίνει πάντοτε στη σχέση της εκπαίδευσης με την πολιτική. Η επιρροή αυτή, όμως, χαρακτηρίζεται «οπισθοδρομική» για τα εκπαιδευτικά πράγματα.

1.4. Από το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο μέχρι το τέλος του αιώνα (1940-2000)

1.4.1. Πόλεμος – Κατοχή – Εμφύλιος (1940-1949)⁹⁹

Τα σχολεία αυτή την εποχή¹⁰⁰, κυρίως τα Δημοτικά, όσα από αυτά παραμένουν ανοιχτά, λειτουργούν περισσότερο, για την προστασία ή την απασχόληση των παιδιών και την παροχή συσσιτίων¹⁰¹.

Είναι γεγονός ότι πολλοί εκπαιδευτικοί γύρω στα μέσα της δεκαετίας του '40 εγκαταλείπουν τις θέσεις τους, μετακινούνται στις μεγάλες πόλεις ή φεύγουν στα βουνά για να συμμετάσχουν

98. Αλεξάνδρα Λαμπράκη-Παγανού, «Η γυναικεία εκπαίδευση και οι νομοθετικές ρυθμίσεις στην Ελλάδα (1878-1985)»... ό.π., σ. 96.

99. Νίκος Γ. Σβορώνος, *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*, εκδ. Θεμέλιο¹³, Αθήνα 2007, σ. 137-153.

100. Κατά τη διάρκεια του πολέμου και της Κατοχής τα περισσότερα σχολεία της χώρας έκλεισαν. Βλ. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΣΤ... ό.π., σ.548.

101. Για τις προσπάθειες που έγιναν στην Κατοχή, να ιδρυθούν παιδικοί σταθμοί, βλ. συνέντευξη με τίτλο: «Τα παιδιά να μαθαίνουν την Ιστορία» της Μαρίας Μπέικου στην εφ. Αυγή, Κυριακή, 5 Δεκεμβρίου 2010, σ.46-47. Βλ. και Λ.Γ., Το πολυτεχνικό σχολείο και η μέθοδος της σχεδιασμένης δουλειάς», π. Λεσβιακά Γράμματα-Τμήμα μόρφωσης και διαφώτισης ΕΠΟΝ, Οκτώβρης 1944, σ. 9-10.

στην Αντίσταση. Αναφέρεται¹⁰² ότι διώχθηκαν και απολύθηκαν, λόγω των πολιτικών τους φρονημάτων, πάνω από 3.500 εκπαιδευτικοί το 1946-1947.

Εδώ θα πρέπει να αναφερθεί η εκπαιδευτική δραστηριότητα, η οποία σημειώνεται κατά τη διάρκεια της ΕΑΜικής αντίστασης. Στηρίζεται στο αίτημα για «λαϊκή Παιδεία»¹⁰³, με βάση το οποίο ιδρύονται παιδαγωγικά φροντιστήρια¹⁰⁴ και συγγράφονται αναγνωστικά. Η προσπάθεια αυτή επιδιώκει την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού, αλλά σταματά με τη διάλυση του ΕΑΜ.

Την περίοδο της Κατοχής (1941) το συντηρητικό κλίμα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Αθήνας, διώκει τον καθηγητή Κακριδή. Η γνωστή ως «Δίκη των τόνων»¹⁰⁵, με αφορμή τη θέση του για το μονοτονικό σύστημα γραφής, παραλληλίζεται με τη δίκη του Ναυπλίου το 1914, όταν υπόδικος ήταν ο Αλ. Δελμούζος. Βασικότερος κατήγορος στη δίκη του Κακριδή είναι ο Ν. Εξαρχόπουλος, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, αλλά και άλλοι συνάδελφοί του καθηγητές. Η υπόθεση αυτή αποδεικνύει τις ιδεολογικές διαφορές που υπάρχουν και εκδηλώνονται με αφορμή το γλωσσικό ζήτημα από τις αρχές του αιώνα¹⁰⁶.

Το 1944 η κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου συγκροτεί ανεξάρτητη «Ανώτατη Επιτροπή Μελέτης Εκπαιδευτικών Ζητημάτων»

102. Σύμφωνα με στοιχεία της Αριστεράς, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους... ό.π., σ. 548.*

103. Το «Σχέδιο Λαϊκής Παιδείας» υποβλήθηκε στην Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ), από επιτροπές του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ. Όπως παραδίδεται, σε αυτές έχει ουσιαστική συμμετοχή ο Δ. Γληνός. Σε ένα σημείο αναλύεται ο σκοπός της Παιδείας, που είναι «να ανυψώσει πνευματικά, ηθικά και υλικά τον εργαζόμενο λαό [...]», ορίζεται αποκλειστική χρήση της δημοτικής, με παράλληλη καθιέρωση του μονοτονικού και «κατάργηση της ιστορικής ορθογραφίας». Βλ. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. ΙΣΤ'... ό.π., σ. 549.*

104. Τα φροντιστήρια αυτά οργανώθηκαν από την ΠΕΕΑ, τη γνωστή ως «Κυβέρνηση του Βουνού». Ί.μ. Βλ. επίσης, Νίκος Γεωργιάδης, *Διαμόρφωση και Εφαρμογή της Κρατικής Εκπαιδευτικής Πολιτικής: Η περίπτωση του Ενιαίου Πολυκλαδικού Λυκείου (ΕΠΛ)*, διδακτορική διατριβή, ΕΚΠΑ, 2001, σ. 205.

105. Αλεξάνδρα Λαμπράκη-Παγανού, «Ο Ι.Θ. Κακριδής και η Δίκη των Τόνων», π. Φιλολογική, τχ. 40, Απρίλιος-Ιούνιος 1992, Αθήνα, σ. 10-14. Βλ. επίσης *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. ΙΣΤ'... ό.π., σ. 547-548.*

106. Ο Σωκράτης Κουγέας μαζί με τον Ιωάννη Θεοδωρακόπουλο έκριναν ότι η παραπομπή του Κακριδή δεν οφείλεται στο ότι διδάσκει αντεθνικά πράγματα, αλλά στο φθόνο κάποιων συναδέλφων του γιατί είναι δημοτικιστής και «άξιος επιστήμων φιλόλογος [και έχει] την ιδιότητα εμπνευσμένου δασκάλου κερδίζοντας την εκτίμησιν και την προτίμησιν των φοιτητών», βλ. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. ΙΣΤ'... ό.π., σ. 548.*

(ανάλογη προσπάθεια έχει γίνει το 1931). Η επιτροπή αυτή δεν απέδωσε έργο μέχρι το 1959 οπότε καταργήθηκε. Το 1945 στην Αθήνα γίνεται προσπάθεια αναγνώρισης της δημοτικής, όμως δεν εγκρίνεται από τον αντιβασιλέα Δαμασκηνό, ο οποίος δεν υπογράφει, ενώ η κυβέρνηση έχει ήδη ψηφίσει τη σχετική ρύθμιση (Υπουργός Παιδείας Κωνσταντίνος Άμαντος και γενικός διευθυντής Υπουργείου Παιδείας Ε.Π. Παπανούτσος).

Το νομοσχέδιο που συντάσσεται το Σεπτέμβριο του 1949 (Υπουργός Κωνσταντίνος Τσάτσος – κυβέρνηση συνασπισμού με πρωθυπουργό τον Αλ. Διομήδη) προβλέπει τη διαίρεση της Μέσης εκπαίδευσης σε δύο κύκλους και την κατάργηση των εισαγωγικών εξετάσεων για τα Πανεπιστήμια και προπαρασκευαστικά τμήματα για τις εξετάσεις αυτές. Το νομοσχέδιο, δεν ψηφίστηκε ποτέ, διότι υπήρξαν πολιτικές εξελίξεις, αλλά και αντιδράσεις από τους πανεπιστημιακούς.

Η δεκαετία αυτή, από τον πόλεμο μέχρι το 1950, κλείνει με ένα σχέδιο εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης (1949), που θα κυριαρχήσει στις εκπαιδευτικές προσπάθειες της επόμενης τριακονταετίας: Η υπηρεσία Συντονισμού Εκτελέσεως Σχεδίου Ανασυγκροτήσεως ανέθεσε στον Ευάγγελο Παπανούτσο να το συντάξει (σχέδιο για την εκπαιδευτική ανασυγκρότηση). Πρόκειται για ένα ολοκληρωμένο σχέδιο με ιδεολογική ταυτότητα, στο οποίο συντίθενται οι πολιτισμικές κατευθύνσεις της «Γενιάς του '30» και οι παιδαγωγικές αρχές του εκπαιδευτικού δημοτικισμού. Η εφαρμογή του σχεδίου αυτού γίνεται στόχος όλων των «φιλελεύθερων» μεταρρυθμιστικών προσπαθειών¹⁰⁷, που θα ακολουθήσουν.

Στις αρχές της επόμενης δεκαετίας, χιλιάδες Δημοτικά σχολεία είναι κλειστά και στα Γυμνάσια δεν υπάρχει προσωπικό. Η Επαγγελματική εκπαίδευση είναι ανύπαρκτη¹⁰⁸ και στα Πανεπιστήμια υπάρχει μεγάλος αριθμός φοιτητών που έχουν εγγραφεί χωρίς εξετάσεις¹⁰⁹.

107. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΣΤ'... ό.π., σ. 549-550.

108. Η απογραφή του 1951 αποκαλύπτει, ότι το 24% στους κατοίκους, από 10 ετών και πάνω, είναι αναλφάβητοι. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΣΤ'... ό.π., σ. 551.

109. Αυτή την περίοδο ισχύουν άπειρες χαριστικές διατάξεις για την εγγραφή στα Πανεπιστήμια και για τη διευκόλυνση των φοιτητών που δεν έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους λόγω του πολέμου. Το 1959 όμως η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου αρνείται να παρέχει νέες «διευκολύνσεις». Ί.μ.

Ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και Υπουργός Παιδείας Γ. Παπανδρέου το 1951 ιδρύει το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ) με γενικό διευθυντή τον Κ.Θ. Δημαρά. Σκοπός του ιδρύματος είναι η χορήγηση υποτροφιών και η ίδρυση φοιτητικής στέγης στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.

Την άνοιξη του 1952 η κυβέρνηση Πλαστήρα, με Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας τον Ε. Παπανούτσο, ετοιμάζει νομοσχέδιο για τη Μέση εκπαίδευση, που μοιάζει με εκείνα του 1929 και 1931. Μάλιστα, ως προς την τριτοβάθμια εκπαίδευση, υπάρχει η πρόβλεψη προετοιμασίας¹¹⁰ των υποψηφίων για τα Πανεπιστήμια (παρόμοια πρόταση με το 1949). Οι πολιτικές εξελίξεις (εκλογές του Νοεμβρίου) ματαιώνουν τη συζήτηση του νομοσχεδίου στη Βουλή.

Μετά το 1952¹¹¹ η οπισθοδρόμηση στην εκπαίδευση είναι γεγονός. Το νέο Σύνταγμα επαναλαμβάνει τις γλωσσικές δεσμεύσεις του 1911. Θέτει μάλιστα δύο νέες ρυθμίσεις που είναι αξιοσημείωτες: Καθιερώνει την αυτοδιοίκηση των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων «υπό την εποπτεία του κράτους» και ορίζει το σκοπό της εκπαίδευσης, ο οποίος, όπως αναφέρει, πρέπει να στηρίζεται «επί... των ιδεολογικών κατευθύνσεων του Ελληνοχριστιανικού πολιτισμού». Τα αναγνωστικά, που έχουν γραφτεί για το Δημοτικό σχολείο, από τον Ιούνιο του 1953, υπάρχουν μέχρι το 1976¹¹².

Μέχρι τις εκλογές του 1958 και μετά, η κατάσταση χειροτερεύει:

- Οι φοιτητές πληρώνουν δίδακτρα, άσκητρα, εξέταστρα και διάφορες εισφορές στα πανεπιστήμια, όπως χαρτόσημο 10%.
- Οι φοιτητές υποχρεώνονται να αγοράζουν τα πανεπιστημιακά συγγράμματα.
- Παραμένουν τα προβλήματα των εισαγωγικών εξετάσεων για τα Πανεπιστήμια.

110. Η προετοιμασία για τις σπουδές στο πανεπιστήμιο προβλέπεται να διαρκεί ένα έτος.

111. Η νέα κυβέρνηση, που προκύπτει από το κόμμα του «Ελληνικού Συναγερμού», έχει αρχηγό τον Αλ. Παπάγο, τον οποίο θα διαδεχθεί ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, μετά το θάνατό του (1955). Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής θα δημιουργήσει το κόμμα «Εθνική Ριζοσπαστική Ένωσις», γνωστή ως ΕΡΕ. Το νέο αυτό κόμμα συμπεριλαμβάνει τον «Ελληνικό Συναγερμό» και διάφορους πολιτευτές από τις πτέρυγες του κόμματος των Φιλελευθέρων. Το κόμμα της ΕΡΕ είναι αυτό που θα κυβερνήσει επί μια δεκαετία περίπου. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΣΤ'... ό.π., σ. 192.

112. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΣΤ'... ό.π., σ. 551.

- Μεγάλος αριθμός νέων, φεύγει για σπουδές στο εξωτερικό.

Συνέπεια των παραπάνω είναι η δημιουργία και ανάπτυξη του «φοιτητικού κινήματος», ενώ τον Νοέμβριο του 1957 έχουμε το πρώτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο με κυρίαρχο σύνθημα: «Να σπουδάσουν κ' οι φτωχοί»¹¹³.

Η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή «προτάσσει» (1957) τη «σύσταση Επιτροπής Ειδικών»¹¹⁴. Στα συμπεράσματα της Επιτροπής αναφέρεται ότι η Παιδεία είναι η πλέον θετική και παραγωγική επένδυση και πρέπει να παραμείνει ανθρωπιστική και κλασική, να είναι κοινό αγαθό και όχι προνόμιο των λίγων. Πολλά από τα επιμέρους σημεία των συμπερασμάτων της Επιτροπής θα αποτελέσουν τους άξονες για την μεταρρύθμιση που θα πραγματοποιηθεί το 1964.

Μετά τις εκλογές (Μάιος 1958) η κυβέρνηση εστιάζει σε ένα από τα θέματα που προτείνει η Επιτροπή: την οργάνωση της Τεχνικής εκπαίδευσης. Το αίτημα αυτό είναι παλιό και έχει γενική αποδοχή. Η Εταιρεία Ελλήνων Φιλολόγων τοποθετείται θετικά στο θέμα αυτό, αλλά και ο Ξενοφών Ζολώτας εκφράζεται υπέρ αυτής της άποψης, όπως και ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Παραγωγικότητας υποστηρίζει τη θέση για τη συμμετοχή της Επαγγελματικής εκπαίδευσης στην ανάπτυξη της Ελλάδας¹¹⁵.

Τα θέματα της Τεχνικής και Επαγγελματικής εκπαίδευσης, όλων των βαθμίδων, για πρώτη φορά στην Ελλάδα τακτοποιούνται νομοθετικά (1959) και συγχρόνως το Υπουργείο Παιδείας προσπαθεί να συγκεντρώσει όλες τις σχετικές αρμοδιότητες¹¹⁶. Σε αυτή την προσπάθεια συμπεριλαμβάνεται και η ίδρυση της Σχολής Εκπαιδύσεως Λειτουργών Επαγγελματικής και Τεχνικής Εκπαιδύσεως (ΣΕΛΕΤΕ)¹¹⁷, η οποία χρηματοδοτήθηκε με 50% από την Αμερικανική Τεχνική Βοήθεια¹¹⁸.

113. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΣΤ'... ό.π., σ. 552.

114. Η Επιτροπή δημιουργήθηκε για να μελετήσει το εκπαιδευτικό πρόβλημα. Σ' αυτή συμμετέχουν μεταξύ των άλλων ο Ιωάννης Θεοδορακόπουλος, που είναι ενάντια στους «μεταρρυθμιστές» και ο Ευάγγελος Παπανούτσος, ο οποίος παίζει τον κύριο ρόλο.

115. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΣΤ'... ό.π., σ. 553.

116. Παρόλα αυτά πολλές επαγγελματικές σχολές, όπως των Υπουργείων Εργασίας και Υγείας, εξαιρέθηκαν από τον έλεγχο του Υπουργείου Παιδείας.

117. Η συγκεκριμένη σχολή, με σχετική νομοθετική ρύθμιση αργότερα, ονομάστηκε Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (ΑΣΠΑΙΤΕ).

118. Το 1962 ιδρύεται και ο Οργανισμός Σχολικών Κτηρίων (ΟΣΚ). *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΣΤ'... ό.π., σ. 553.

Η κοινωνική ένταση, που υπάρχει την περίοδο αυτή, εκδηλώνεται με τα παρακάτω αιτήματα για την Παιδεία, τα οποία παραμένουν άλυτα και μετά τις εκλογές του 1961.

- Κτηριακά θέματα
- Κενά σε διδακτικό προσωπικό
- Ιδιαίτερα χαμηλές αποδοχές των εκπαιδευτικών
- Απαρχαιωμένα προγράμματα διδασκαλίας
- «Αμέθοδα» βιβλία
- «Μονολιθικά» σχήματα στην εκπαίδευση
- Πολύ μεγάλος αριθμός φοιτητών
- Μη απασχόληση πτυχιούχων.

Μετά τις εκλογές της 3^{ης} Νοεμβρίου 1963 ο νέος πρωθυπουργός, Γ. Παπανδρέου, αναλαμβάνει και το Υπουργείο Παιδείας¹¹⁹. Τοποθετείται άμεσα ο Ε. Παπανούτσος ως Γεν. Γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας και δεκαπέντε ημέρες περίπου μετά τις εκλογές, ο ίδιος ο πρωθυπουργός περιγράφει το γενικό πλαίσιο της εκπαιδευτικής του μεταρρύθμισης.

Το αίτημα του εκδημοκρατισμού της Παιδείας, πολιτικά ανέφικτο την προηγούμενη δεκαετία μετά τον εμφύλιο, πραγματοποιείται τώρα. Η μεταρρύθμιση που ακολουθεί έρχεται για να θεραπεύσει πληγές δεκαετιών στην εκπαίδευση, αλλά και αυτή δε θα κρατήσει για πολύ.

1.4.2. Η μεταρρύθμιση του 1964 και η αντιμεταρρύθμιση

Στις 16 Φεβρουαρίου 1964 οι εκλογές επαναλαμβάνονται και η Ένωση Κέντρου χαρακτηρίζεται «κοινοβουλευτικά παντοδύναμη». Πέντε μήνες μετά τις εκλογές η νέα κυβέρνηση υλοποιεί τις εξαγγελίες της, με πρωταγωνιστές τον Πρωθυπουργό και Υπουργό Παιδείας Γ. Παπανδρέου, τον Ε. Παπανούτσο Γενικό Γραμματέα και τον Λουκή Ακρίτα, Υφυπουργό Παιδείας. Βασικά σημεία της μεταρρύθμισης¹²⁰ αυτής είναι:

119. *Ι.μ.*

120. «Η επισήμανση του Αλέξανδρου Δελμούζου λίγα χρόνια πριν, ότι επιβάλλεται η συνέχιση της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας του 1929 θα γίνει πράξη από τους επιγόνους του εκπαιδευτικού δημοτικισμού με το πρώτο ΝΔ 4379/64, που κατατίθεται στη Βουλή με εισηγητή τον Ευάγγελο Παπανούτσο (κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου)». Αλεξάνδρα Λαμπράκη-Παγανού, «Το γλωσσικό μάθημα στη δευτεροβάθμια ελληνική

- Η καθιέρωση της δωρεάν εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης.
- Η επέκταση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης από τα έξι στα εννέα χρόνια.
- Η εισαγωγή της δημοτικής σε όλες τις βαθμίδες με παράλληλη χρήση της καθαρεύουσας στη Μέση εκπαίδευση.
- Ο διαχωρισμός της Μέσης εκπαίδευσης σε δύο αυτοτελείς κύκλους (Γυμνάσιο – Λύκειο).
- Η θέσπιση του ακαδημαϊκού απολυτηρίου.
- Η κατάργηση της διδασκαλίας των λατινικών.
- Η καθιέρωση της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών αποκλειστικά από μετάφραση στο Γυμνάσιο¹²¹.
- Η αύξηση των ωρών διδασκαλίας των νέων ελληνικών.
- Η εισαγωγή νέων διδακτικών αντικειμένων (στοιχεία δημοκρατικού πολιτεύματος, φιλοσοφία, κοινωνιολογία, ψυχολογία, στοιχεία οικονομικής επιστήμης).
- Μέτρα για τη σίτιση και τη διευκόλυνση της μεταφοράς μαθητών.
- Ίδρυση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, για την υλοποίηση της

εκπαίδευση (1834-1976)», ομιλία στη Λευκωσία της Κύπρου σε πρόσκληση από τη Συνεργασία Καθηγητών, 4 Οκτωβρίου 2003, σ.12.

121. «Έχω υποστηρίξει προφορικά και γραπτά εδώ και πολλά χρόνια ότι η ιστορία του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος συμπορεύεται με την ιστορία του γλωσσικού μαθήματος. Η πορεία που ακολούθησε το γλωσσικό μάθημα το 19^ο αιώνα και σε μεγάλο τμήμα του 20ού και η θέση του στα σχολικά προγράμματα αποκαλύπτουν την ταύτισή του με την πορεία για την ενίσχυση του εθνικού φρονήματος και την πλήρη εξίσωση του γλωσσικού σκοπού με τον εθνικό σκοπό». Αλεξάνδρα Λαμπράκη-Παγανού, «Το γλωσσικό μάθημα στη δευτεροβάθμια ελληνική εκπαίδευση (1834-1976)»... ό.π., σ. 1, βλ και Αλεξάνδρα Λαμπράκη-Παγανού, «Ιστορία του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών:σκοποί και στόχοι», ΠΕΦ-σεμινάριο 19-ο αρχαίος κόσμος στα σύγχρονα προγράμματα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1999, σ. 24 όπου αναφέρεται: «Σύμφωνα με τα αρχικά μας ερωτήματα, η ανίχνευση και η αποτύπωση των σκοπών και των στόχων του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών αποκαλύπτει την ατελέσφορη σχέση τους με την πολύωρη διδασκαλία του, ενώ η προϊούσα κάμψη του σηματοδοτεί αντίστοιχο βαθμό συνειδητοποίησης της οικονομικής και κοινωνικής πραγματικότητας. Η διασύνδεση του μαθήματος με την ενίσχυση και την ανάπτυξη ενός εθνικού γλωσσικού οργάνου ως συνεκτικού κρίκου της εθνικής μας ταυτότητας μέσα σε ένα πνεύμα διχαστασίας και σκόπιμης γενίκευσης θέσεων και επιχειρημάτων επέτεινε τη γενική αμηχανία και την περιπέτεια του μαθήματος». Βλ. επίσης Φωτεινός Ι. Δημήτριος, *Ιστορική θεώρηση και συγκριτική προσέγγιση των αναλυτικών προγραμμάτων της μέσης Γενικής και μέσης Τεχνικής εκπαίδευσης: 1950-1977*, διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πάτρα 2004, σ. 345-376 και 612-650.

νέας εκπαιδευτικής πολιτικής και κατάργηση του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου.

- Επέκταση των σπουδών στις Παιδαγωγικές Ακαδημίες από δύο σε τρία χρόνια¹²².

Για την ολοκλήρωση των μεταρρυθμίσεων έχουν ετοιμαστεί δύο ακόμη νομοσχέδια για τα Πανεπιστήμια και για την Τεχνική εκπαίδευση¹²³. Στο χώρο της Ανώτατης εκπαίδευσης από τον Νο-

122. Σημαντικό υλικό για την εποχή και το κλίμα που επικρατεί στην εκπαίδευση μπορεί να αντλήσει ο ερευνητής από τα εξής δημοσιεύματα εκπαιδευτικών περιόδων της εποχής:

Φιλολόγος, *Η αρχή – Οι στόχοι – Η τομή*, τχ.1, Ιανουάριος-Απρίλιος 1964, σ.1-2.

Φιλολόγος, *Διάλογος όχι μονόλογοι – Δημοτικής έπαινος – Σκοποί και όργανα – Μια ρωμαλέα φωνή*, τχ. 2, Σεπτέμβριος 1964, σ. 49-52.

Φιλολόγος, *Λουκής Ακρίτας – Χαιρετισμός – Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο – Η εκπαιδευτική μας παράδοση – Εξημερωμένοι ελέφαντες*, τχ. 3, Μάρτιος 1965, σ. 97-100.

Φιλολόγος, *Θεωρία και πράξη – Τα ελαφρυντικά – Υπονομευτική ουδετερότητα – Η πολυμορφία των αντιδράσεων – Ενθουσιασμός και αδράνεια – Η αξία της λιτότητας – Πρώτα συμπεράσματα*, τχ. 4, Ιούνιος 1965, σ. 153-156.

Θ. Γ. Μαυροπούλου, *Η τριανδρία των πρόδρομων της εκπαιδευτικής μεταρρυθμίσεως: Γληνός, Δελμούζος, Τριανταφυλλίδης* [για την εποχή βλ. κυρίως την τελευταία παράγραφο του άρθρου], π. Φιλολόγος, τχ.4, Ιούνιος 1965, σ. 171-187.

Δ. Ν. Χατηκυριάκου, *Ανατομία της αντιμεταρρυθμίσεως*, π. Φιλολόγος, τχ. 5, Δεκέμβριος 1965, σ. 221-229.

Ν. Χ. Χουρμουζιάδου, *Συμπόσιο για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση*, π. Φιλολόγος, τχ. 5, Δεκέμβριος 1965, σ. 261-262.

Δήμητρα Μ. Αγγελίδου, *Η διδασκαλία της Νεοελληνικής Γραμματικής*, π. Φιλολόγος, τχ. 7, Δεκέμβριος 1966, σ. 68-72.

Γεωργίου Γεωργοπούλου, *Τα μέτρα υπέρ της Παιδείας και η εκπαιδευτική μεταρρυθμίσις (Ο λόγος του Προέδρου της ΟΛΜΕ... εις τον Παρνασσόν κατά την πανηγυρικήν σενεδριάν της ΑΔ' Γενικής Συνελεύσεως*, π. Δελτίον Ομοσπονδίας Λειτουργών Μέσης Εκπαιδύσεως, τχ. 240, Αθήναι 10, Σεπτεμβρίου 1964, σ. 3-6.

Δελτίον Ομοσπονδίας Λειτουργών Μέσης Εκπαιδύσεως-Ανοικτή επιστολή προς τον Υπουργόν των Οικονομικών, τχ. 242, Αθήναι, Νοέμβριος 1965, σ. 1-2.

Ευαγγ. Παπανούτσου, *Ο λόγος του Γ. Γραμματέως κ. Ευάγγ. Παπανούτσου εις την ΑΔ' Γεν. Συνέλευσιν της ΟΛΜΕ (17-7-64)*, π. Δελτίον Ομοσπονδίας Λειτουργών Μέσης Εκπαιδύσεως, τχ. 242, Αθήναι, Νοέμβριος 1965, σ. 3-8.

Δελτίον Ομοσπονδίας Λειτουργών Μέσης Εκπαιδύσεως, *Προτάσεις της διοικήσεως της ΟΛΜΕ επί θεμάτων της ημερησίας διατάξεως της ΑΕ' Γενικής Συνελεύσεως*, τχ. 254, Αθήναι, 20 Μαΐου 1965, σ. 1-3.

Δελτίον Ομοσπονδίας Λειτουργών Μέσης Εκπαιδύσεως, *Η μεταρρυθμίσις δεν κινδυνεύει ούτε θα την αφήσουμε να κινδυνεύση*, τχ. 258, σ. 1-3.

123. «Στο ερώτημα: Ποια γνώση είναι σημαντική, ο εισηγητής της πλειοψηφίας, Ν. Αλαβάνος, θα απαντήσει ως εξής: Η Ένωσις Κέντρου διακήρυξε και διακηρύττει ότι πρωτίστως δίδει θέσιν εις την ανθρωπιστικήν Παιδείαν, αλλά θέλει να αποσύρη την θεωρητικήν μονομέρειαν. Η Ε.Κ. εύρεν ακριβώς την χρυσήν σύνδεσιν της κλασικής με την τεχνικήν Παιδείαν, της εμπνεύσεως με την μάθησιν». Σωτήριος Γκλαβάς, *Επισκόπηση της Ιστορίας της Εκπαίδευσης στο Νεοελληνικό*

έμβριο του 1964 πρόλαβε να λειτουργήσει στα Ιωάννινα παράρτημα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Το σχέδιο για ίδρυση Πανεπιστημίου στην Πάτρα ανατράπηκε και «μόλις το 1966 μετά από αλληπάλληλες κυβερνητικές παρεμβάσεις» άρχισε να λειτουργεί με διδακτικό προσωπικό, κυρίως από το Πανεπιστήμιο της Αθήνας.

Η αποστασία του 1965 έδωσε την ευκαιρία στις δυνάμεις που αντιδρούσαν (τέτοιες υπήρχαν ακόμη και μέσα στην Ένωση Κέντρου) να δράσουν για να εξουδετερωθούν κάποια από τα βασικά σημεία της μεταρρύθμισης αυτής, πριν την έλευση της δικτατορίας. Για παράδειγμα, η απόφαση να πολτοποιηθούν τα σχολικά βιβλία της περιόδου, μοιάζει με τη γνωστή ρήση: «...να εκβληθώσιν... και καώσι...»¹²⁴, που εκφράστηκε λίγα χρόνια πριν σε αντίστοιχη μεταρρυθμιστική προσπάθεια (1917) με ανάλογες αντιδράσεις.

Τα παραπάνω αποδεικνύουν ότι η μεταρρύθμιση του 1964 έκανε πράξη όλα εκείνα, που υποστήριζαν από το 1913 οι προοδευτικοί διανοούμενοι, ο εκπαιδευτικός δημοτικισμός, αλλά και όλα όσα ο λαός απαιτούσε από καιρό πριν, πολύ περισσότερο όμως, τα τελευταία χρόνια.

Το φαινόμενο της «οπισθοδρόμησης», που παρατηρείται μέχρι τώρα στην εκπαίδευση και χαρακτηρίζει την ιστορία του εκπαιδευτικού μας συστήματος, εμφανίζεται ξανά: Η επιβολή της δικτατορίας το 1967, οι παρεμβάσεις της και οι διώξεις στις ενώσεις καθηγητών και φοιτητών είναι μερικές από τις πράξεις του συγκεκριμένου πολιτικού καθεστώτος, τις οποίες επισφραγίζει με την επιβολή του AN 129/1967. Με αυτόν τον τρόπο «η 'εκτροχιασμένη' εκπαίδευση τέθηκε πάλι στα εθνικά αναχρονιστικά της πλαίσια»¹²⁵.

Το στρατιωτικό καθεστώς (1967-1974) δεν επιθυμεί να διατηρήσει τις προοδευτικές μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση, κατά συνέπεια, τις καταργεί. Εξάιρεση αποτελεί η «δωρεάν Παιδεία»,

Κράτος, Μάρτιος 2010, σ. 49, βρίσκεται στην ιστοσελίδα http://www.pi-schools.gr/progr_spoudon_1899-1999/episkopisi

124. Αλεξάνδρα Λαμπράκη-Παγανού, *Σελίδες από την Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης...* ό.π., σ.36.

125. Αλεξάνδρα Λαμπράκη-Παγανού, «Το γλωσσικό μάθημα στη δευτεροβάθμια ελληνική εκπαίδευση (1834-1976)», Ομιλία στη Λευκωσία της Κύπρου, προσκεκλημένη από τη Συνεργασία Καθηγητών, 4 Οκτωβρίου 2003, σ.14.

την οποία δεν καταργεί¹²⁶. Στα μέσα του 1971, η συγκεκριμένη πολιτική «επαναφέρει παλαιότερους προσανατολισμούς προς την Επαγγελματική εκπαίδευση»¹²⁷ και έτσι ιδρύει τα Κέντρα Ανωτέρας Τεχνικής Εκπαιδύσεως (ΚΑΤΕ) υποστηρίζοντας με αυτόν τον τρόπο την επέκταση του τεχνικο-επαγγελματικού κλάδου. Τα Κέντρα αυτά στηρίζονται σε «διεθνή δάνεια και στις οδηγίες των δανειοδοτών»¹²⁸. Την ίδια περίοδο συγκροτούνται δύο συμβουλευτικές επιτροπές για τα εκπαιδευτικά θέματα.

Παράλληλα οι φοιτητές οργανώνονται κατά σχολή, έτος ή τόπο καταγωγής, διατυπώνουν αιτήματα και διεκδικούν την υλοποίησή τους. Τον Φεβρουάριο του 1973 οι κινητοποιήσεις των φοιτητών παίρνουν πιο δυναμική μορφή με τη διήμερη κατάληψη της Νομικής Σχολής Αθηνών και κορυφώνονται με τα γνωστά γεγονότα του Πολυτεχνείου¹²⁹ τον Νοέμβριο του ίδιου έτους. Εδώ φαίνεται ότι η δικτατορία δεν μπορεί να ελέγξει την εκπαίδευση, ούτε το λαϊκό αίσθημα. Η κατάρρευση της συγκεκριμένης «πολιτικής» δε θα αργήσει να έρθει.

1.4.3. Η δημοκρατία επανέρχεται στην ελληνική κοινωνία (1974)

Κυβέρνηση «Εθνικής Ενότητας» ακολουθεί την κατάρρευση της δικτατορίας. Νέος Υπουργός Παιδείας ορίζεται ο Νικόλαος Λούρος, ο οποίος προχώρησε στα εξής:

- Αλλαγή προσώπων (όχι μόνο στην εκπαίδευση)
- Αύξηση διορισμών
- Οργάνωση ομάδων εργασίας για την αναθεώρηση των προγραμμάτων και τη διανομή νέων σχολικών βιβλίων (όπως το αναγνωστικό «Τα Ψ'ηλά Βουνά» του Ζαχαρία Παπαντωνίου – ά' έκδοση 1918).

126. «Εκείνο που δεν τόλμησε να καταργήσει ήταν η δωρεάν Παιδεία, η οποία ανήκει στα μέτρα που ο Ε. Παπανούτσος είχε ονομάσει σε άρθρο του 'ανεπανόρθωτα'. Τη δωρεάν Παιδεία η χούντα, για προφανείς ιδεολογικούς λόγους 'έλεγχος σχολικής γνώσης', θα την επεκτείνει το 1967 με τη δωρεάν χορήγηση συγγραμμάτων στους φοιτητές», Σήφης Μπουζάκης, στο έργο: *Ιστορία των Ελλήνων*, τόμ. 14, κεφ. 12, εκδ. Δομή, Αθήνα, χ.χ., σ. 540.

127. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΣΤ'... ό.π., σ. 554.

128. *Ι.μ.*

129. Βλ. Ειδική έκδοση της εφημερίδας ΤΑ ΝΕΑ: «ΕΔΩ Πολυτεχνείο», Αθήνα 17 Νοεμβρίου 2007.

Στα τέλη Ιανουαρίου του 1976 Υπουργός Παιδείας της κυβέρνησης του Κωνσταντίνου Καραμανλή είναι ο Γεώργιος Ράλλης. Τα νέα μέτρα της εκλεγμένης κυβέρνησης, τα οποία μάλιστα «συνόψισε» ο Πρωθυπουργός σε ομιλία του, είναι:

- Εννεάχρονη υποχρεωτική φοίτηση¹³⁰.
- Μετάβαση των αποφοίτων Λυκείου στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα.
- Μετάβαση των αποφοίτων και μέσω των τεχνικο-επαγγελματικών σχολών σε ανώτερες τεχνικο-επαγγελματικές σχολές.
- Ενθάρρυνση της στροφής προς την Τεχνική εκπαίδευση.
- Περιορισμός του αριθμού των αποφοίτων Λυκείου.
- Καθιέρωση «εις όλους τους κύκλους των σπουδών» της δημοτικής γλώσσας.
- Διδασκαλία των αρχαίων κειμένων από μετάφραση στο Γυμνάσιο.
- Διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στο Λύκειο.
- Λειτουργία μερικών ειδικών κλασικών Λυκείων.
- Επιλογή για την ανώτατη Παιδεία «εις τους κόλπους του Λυκείου με προοπτική καταργήσεως από το έτος 1980 των εισιτηρίων εξετάσεων για τις ανώτατες σχολές».
- Το 1977 λειτούργησαν τα Πανεπιστήμια Θράκης, Κρήτης και το Πολυτεχνείο Κρήτης.
- Το 1980 αντί να καταργηθούν οι εισαγωγικές εξετάσεις για τα Πανεπιστήμια, οργανώθηκαν σε νέα βάση και έγιναν «πανελλήνιες».
- Σημαντική πρόοδος σημειώνεται στα θέματα γλωσσικής διδασκαλίας.

Στα παραπάνω προστίθενται:

- Το πολιτιστικό τρίωρο – οι πολιτιστικές δραστηριότητες
- τα τεχνολογικά μαθήματα στο Γυμνάσιο
- οι Σχολές Επιμόρφωσης Λειτουργών Μέσης (ή Δημοτικής) Εκπαίδευσης (ΣΕΛΜΕ και ΣΕΛΔΕ)
- ο θεσμός των μαθητικών κοινοτήτων¹³¹.

130. Βλ. Αίτημα για την εννεάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση: Ηλία Ιω. Ξηροτύρη, *Μια έρευνα για την «πάσχουσα» Παιδεία μας*, Αθήνα 1972, σ.15.

131. Βλ. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΣΤ... ό.π., σ. 554-555.

Η μεταρρύθμιση θεσμοθετείται οριστικά το 1976 και ολοκληρώνεται με αυτόν τον τρόπο μια προσπάθεια, για τον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης, η οποία είχε ξεκινήσει στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Οι συγκεκριμένες διατάξεις μοιάζει να επαναφέρουν σε ισχύ τη μεταρρύθμιση του 1964, με μια διαφορά: Τώρα νομοθετεί η κυβέρνηση (της δεξιάς), που το 1964 είχε πολεμήσει την ανάλογη προσπάθεια.

1.4.4. Νέα «εκσυγχρονιστικά» μέτρα στην εκπαίδευση

Το 1981 το ΠΑΣΟΚ με αρχηγό τον Ανδρέα Παπανδρέου κερδίζει την εξουσία. Προεκλογικά υποστήριζε ότι η Παιδεία θα παίξει σημαντικό ρόλο για το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό και την «Αλλαγή» στην ελληνική κοινωνία. Η νέα κυβέρνηση, με Υπουργό Παιδείας τον Απόστολο Κακλαμάνη και Υφυπουργό τον Πέτρο Μώραλη ψηφίζει, το 1985, το νόμο 1566¹³². Πρόκειται για το γνωστό ως «νόμο πλαίσιο», ο οποίος αφορά στη δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Εξοκινούν λοιπόν εκπαιδευτικές παρεμβάσεις όπως:

- Καθιέρωση της δημοτικής στο σύνολο του δημόσιου τομέα.
- Καθιέρωση του μονοτονικού συστήματος γραφής.
- Εσωτερική αναδιάρθρωση των Πανεπιστημίων.
- Ίδρυση των Πανεπιστημίων Ιονίου, Αιγαίου και Θεσσαλίας.
- Δημιουργία του νέου θεσμού του Ενιαίου Πολυκλαδικού Λυκείου (ΕΠΛ).
- Τα ΚΑΤΕΕ αντικαθίστανται με τα ΤΕΙ.
- Ανωτατοποιούνται σχολές (π.χ. δασκάλων, νηπιαγωγών).
- Εκσυγχρονισμός των Τεχνικών Λυκείων (π.χ. ποσοστό εισαγωγής αποφοίτων στα ΤΕΙ χωρίς εξετάσεις).
- Ο θεσμός μετεκπαίδευσης των εκπαιδευτικών αναδιαρθρώθηκε, αυτονομήθηκε διοικητικά, συνδέθηκε με το Πανεπιστήμιο (1988-89) και ιδρύθηκαν τα ΠΕΚ.
- Καθιερώνονται οι «Γενικές Εξετάσεις», ένα σύστημα αξιοκρατίας για την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση¹³³, ενι-

132. Ειδική αναφορά στο νόμο 1566 γίνεται σε επόμενο κεφάλαιο.

133. Παράλληλα ευνοείται η «απομνημόνευση» από τους μαθητές, που έχει χαρακτηριστεί ως μειονέκτημα του μέτρου αυτού.